

Základy společenských věd - maturitní témata

1. Psychologie – předmět, význam, směry; psychické jevy

- předmět, disciplíny (teoretické, aplikované, speciální), význam; základní pojmy a problémy: vědomí a podvědomí, chování a prožívání
- psychologické směry – behaviorismus („black box“) a kognitivní psychologie (aktivita), celostní psychologie („tvarová“)
- hlubinná psychologie (3 složky lidské osobnosti), analytická psychologie (C. G. Jung), humanistická psychologie (V. Frank, E. Fromm), transpersonální psychologie (S. Grof)

2. Psychické jevy: procesy, stavy a vlastnosti

- procesy: a) poznávací: vnímání, představování, myšlení b) paměťové c) motivační – emoční, volní
- vnímání: počitek a vjem, smyslové klamy, halucinace a iluze
- představivost – paměťové a fantazijní představy, asociace představ (asociační zákony – H. Ebbinghaus), typy představivosti, myšlení (myšlenkové operace, druhy myšlení) a řeč; paměť – fáze a typy
- emoce, city – nižší a vyšší, nálady, afekty, vášně, pozornost (bezděčná, záměrná)
- vůle – volní vlastnosti a procesy; proces volního jednání (jednotlivé fáze)

3. Psychologie osobnosti a základní lidské činnosti

- pojem osobnosti, determinace
- struktura osobnosti: vloha, schopnost, inteligence – pojem, druhy, měření IQ, stupeň IQ
- dynamika osobnosti, motivace: instinkty a pudy, potřeby – dělení, hierarchie
- stres, frustrace a deprivace
- typologie osobnosti: podle temperamentu, typologie konstituční, podle protikladných rysů, pět faktorů – kombinace (svědomitost, vstřícnost...)
- hra, učení a práce; pojem učení, druhy učení; efektivita učení

4. Psychologie vývojová a sociální

- periodizace ontogeneze, charakteristika etap se zaměřením na pubescenci a adolescenci
- psychologie životní cesty
- socializace: pojem, v rodině, škole a skupině
- komunikace - druhy, chyby sociálního poznávání, konflikty – řešení
- duševní zdraví – znaky, duševní poruchy
- psychohygiena, asertivita

5. Sociologie – vznik, vývojové fáze sociologie, základní teorie, výzkumné metody

- předmět sociologie, etymologie pojmu, funkce sociologie
- vývojové fáze sociologie : 1.období velkých teorií – Comte, Durkheim, Spencer, Marx, Weber; 2.období velkých výzkumů Gallup, Kinsey; 3.období velkého hledání (Giddens)
- základní sociologické teorie: Jak je možný řád společnosti? a) Teorie konsensuální (strukturální funkcionalismus): funkce a dysfunkce, latentní a manifestní funkce; b) Teorie konfliktu
- výzkum – fáze, metodologie – kauzalita a korelace, pilotní studie, vzorek, validita
- metody, statistické hodnoty – aritmetický průměr, modus, medián, korelační koeficienty

6. Sociologie – makrosociologie (stratifikace společnosti) a mikrosociologie (jedinec v sociálních vazbách)

- stratifikace společnosti -kasty, stavy, třídy a vrstvy; společnost nivelizovaná, hierarchická a diferencovaná; mobilita vertikální a horizontální
- typy společností: tradiční, moderní a postmoderní; první, druhý a třetí svět
- socializace a personalizace (resocializace, internalizace, problém integrace minorit), sociální role
- primární a sekundární skupiny, komunita a dav, sociologie těla, gender studies
- konformita a deviace – sociální a sexuální, deviace – pozitivní a negativní
- kriminalita zjevná a latentní, „bez obětí, organizovaný zločin, „bílých límečků“...

7. Základní pojmy ekonomie, podnikání fyzických a právnických osob

- předmět ekonomie; makro a mikroekonomie; potřeby a statky, služby
- výrobní zdroje: přírodní zdroje, kapitál, práce, know-how
- ekonomické sektory (primární...); typy trhu – podle funkce
- základní ekonomické subjekty: domácnosti, firmy, stát
- právní subjekty: živnost, obchodní společnosti (osobní a kapitálové)

8. Tržní ekonomika, vývoj ekonomických teorií, transformace české ekonomiky

- tržní mechanismus poptávky, nabídky a ceny, poptávková a nabídková křivka; substituty a komplementy
- předpoklady fungování tržního mechanismu: cenová liberalizace, vlastnictví, trh výrobních faktorů a kapitálu, právní prostředí, konkurence – monopoly, oligopol, kartel - selhání trhu, 2 tržní roviny
- základní typy ekonomik: centrálně plánovaná a tržní
- merkantilismus, klasická liberální ekonomická škola (A. Smith: „neviditelná ruka trhu“)
- současné dva směry: keynesiánství a konzervativní směr, historické souvislosti
- transformace české ekonomiky v 90. letech 20. stol.: privatizace, restituce, konvertibilita měny

9. Banky a bankovní soustava, státní rozpočet, daňový systém, výkonnost ekonomiky

- bankovní soustava: komerční banky, centrální banka, pojišťovny...
- státní rozpočet a deficit; fiskální (mandatorní výdaje) a monetární politika (expanzivní a restriktivní)
- daňová soustava: daně přímé a nepřímé, cenné papíry, burza (makléři)
- výkonnost ekonomiky : HDP a HNP, index rozvoje lidstva, tempo růstu, nezaměstnanost (příčiny), inflace a deflace, platební a obchodní bilance

10. Právo – základní právní pojmy a správní právo

- právní řád (právní síla, dělení předpisů, mezinárodní smlouvy) a systém práva (veřejné a soukromé právo)
- zákonnost (zásady) a právní vědomí;
- právní norma a publikace právních předpisů - derogace, novelizace, platnost a účinnost;
- účastníci právních vztahů – fyz. osoba (způsobilosti - právní osobnost, svéprávnost) a práv. osoba
- právní oblasti: I) evropské kontinentální právo, II) angloamerické právo, III) islámské právo
- obce: charakteristika, orgány obce: obecní zastupitelstvo, rada, starosta, obecní úřad (magistrát)
- kraje: charakteristika, orgány kraje: krajské zastupitelstvo, rada, hejtman, krajský úřad

11. Hlavní zásady práva rodinného a pracovního

- pojem a účel, zásady, prameny
- manželství: uzavření, zákonné překážky, práva a povinnosti manželů
- manželské majetkové právo – zákonný a smluvený režim; zánik manželství
- vztahy mezi rodiči a dětmi – určování otcovství, rodičovská odpovědnost, vyživovací povinnosti
- náhradní rodinná péče – osvojení (adopce), pěstounská péče, poručenství, ústavní výchova
- prameny pracovního práva, právo na práci, právo na zaměstnání – úřady práce
- účastníci pracovněprávních vztahů; pracovní poměr – vznik, pracovní smlouva – náležitosti, druhy smluv, změny ve smlouvách
- ukončení pracovního poměru: dohodou, výpovědí (zaměstnanec X zaměstnavatel), okamžitým zrušením
- práce mimo pracovní poměr: dohoda o provedení práce a o pracovní činnosti
- pracovní doba, dovolená, pracovní podmínky žen a mladistvých

12. Občanské právo

- pojem OP, zásady OP (práva na ochranu ...), hlavní pramen, práva osobní a majetková
- osoba; fyzická osoba (způsobilosti - právní osobnost, svéprávnost) a právnická osoba
- majetková práva absolutní (věcná) a relativní (závazková)
- předmět majetkových vztahů – věci hmotné a nehmotné
- absolutní majetková práva – držba, vlastnické právo, vyvlastnění, spoluvlastnictví; duševní vlastnictví (autorské právo) ; věcná břemena, zástavní právo, dědické právo
- závazkové majetkové právo – vznik závazků a jejich obsah, druhy pojmenovaných smluv

13. Trestní právo hmotné, procesní a správní; moc soudní

- pojem a účel, trestní právo hmotné, procesní a správní
- trestní právo hmotné: trestné činy (přečin a zločin), pachatel – spolupachatel – účastníci;
- podmínky trestní odpovědnosti, okolnosti vylučující trestnost
- druhy trestů a ochranných opatření
- trestní právo procesní – orgány činné v trestním řízení; zásady trestního práva; průběh trestního řízení: přípravné řízení , hlavní líčení, odvolací řízení, vykonávací řízení
- soudní moc - význam - občanskoprávní, trestní a správní řízení, soudce, soustava soudů, Ústavní soud

14. Teorie státu, demokracie

- teorie smluvní a mocenská
- znaky státu, státní symboly, právní a sociální stát
- pojetí státu: liberálně-demokratické, totalitární; anarchismus
- formy státu: unitární, federace, konfederace; monarchie a republika
- přímá a nepřímá demokracie; znaky a principy demokracie: vláda lidu, pro lid, většiny, na čas, ochrana menšin, rozdělení státní moci, právní stát, lidská práva, typ ekonomiky...
- kritika demokracie: zastupitelský typ, teorie elit a její kritika
- dokumenty: Charta OSN, Všeobecná deklarace lidských práv, ČR: Ústava, Listina..., ombudsman

15. Základy politologie - politologie, politika, volební systémy, politické strany a ideologie

- předmět oboru; pojetí politiky; politická kultura a populismus
- politický pluralismus, systémy politických stran – vliv volebního systému, koalice
- volební systémy – většinový a poměrný, volební systém v ČR
- politické strany – znaky, funkce; dle ideologie, programu: levice a pravice, extrémistické strany
- ideologie: liberalismus, konzervatismus, křesťanská sociální, sociální demokracie, socialismus a komunismus, fašismus a nacismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus

16. Ústava ČR; ústavnost – dělba moci; principy brzd a rovnováh

- ústavní právo; prameny ústavního práva v ČR
- Ústava ČR: preambule, základní ustanovení, moc zákonodárná, moc výkonná, moc soudní, NKÚ, ČNB, územní samospráva
- ústava – konstitucionalismus; psaná a nepsaná ústava, flexibilní a rigidní ústava
- princip oddělení státní moci, princip brzd a rovnováh
- parlament – jednokomorový nebo dvoukomorový (senát - pro a proti), exekutiva a jurisdikce

17. Mezinárodní vztahy; Evropská unie

- předmět oboru, subjekty mezinárodních vztahů
- formy mezinárodních vztahů: mezinárodní organizace a mezinárodní smlouvy (druhy smluv)
- mezinárodní organizace: druhy (regionální, globální, hospodářské...)
- OSN (orgány: Rada bezpečnosti, Valné shromáždění, Mezinárodní soudní dvůr)
- NATO, UNICEF, UNESCO, G8, OPEC, OECD, OBSE, MMF, Interpol ...
- EU – vznik, historie, tři pilíře EU; struktura EU: hlavní orgány; Schenghen, eurozóna...

18. Antická filozofie I

- Periody řecké filozofie, příčiny vzniku filozofie ve starověkém Řecku
- Před Sokratikové – přírodní filozofie, *kosmos*, *arché*, zástupci, eleaté (Parmenidés – problém bytí, aporie) a Hérakleitos (*Nelze vstoupit dvakrát do téže řeky*)
- Sofisté, Prótagorás: *Člověk je mírou všech věcí*; Gorgiás: nihilismus
- Sókratův příběh a jeho metoda (*Vím, že nic nevím*); obhajoba svobody myšlení a korektivy lidské svobody
- Platon: Nauka o idejích: vztah idejí a hmotných věcí, nejvyšší idea, podobenství o jeskyni a úloha filozofů
- Platon: Nauka o spravedlivém státě (složky duše, ctnosti, společenské vrstvy) a její kritika
- Novoplatonismus (Plóinos, mysticismus)

19. Antická filozofie II a středověké myšlení

- Aristotelova metafyzika: Nauka o látce a formě, o možnosti a uskutečnění (kritika Platóna); substance a akcidenty, teleologické pojetí přírody, teologie – „bůh víry“ a „bůh filosofů“
- Aristotelova antropologie: definice člověka jako *animal rationale* (lat.) a *zoon politikon* (řec.)
- Aristoteles - zakladatel logiky – předmět logiky, axiomy; úsudek (sylogismus – premisy, závěr)
- Helénistické období řecké filozofie – stoicismus (*žít v souhlase s přírodou...*)
- Středověké myšlení: charakteristika, patristika a scholastika
- Hlavní témata: 1) Vztah rozumu a víry, filozofie a víry (*Filozofie je služkou teologie*), Tertullianus: *Věřím, protože je to absurdní*. 2) Spor o univerzálie: realismus a nominalismus (Ockhamova břitva); 3) Důkazy Boha: a) Tomáš Akvinský: „pět důkazů“ existence Boha; b) ontologický důkaz Anselma z Canterbury

20. Renesanční myšlení a novověká filozofie I

- Renesance, humanismus; vynálezy a objevy, astronomie – M. Koperník (geocentrismus – heliocentrismus), Galileo Galilei: *Změř, co se dá změřit, a co se nedá změřit, učiň změřitelným* – mechanicismus; Francis Bacon: *vědění je moc*; metoda indukce – empirismus, idoly, *Nová Atlantida*
- Sociální a politické myšlení: N. Machiavelli (*Vladař*), utopický socialismus
- Renesanční filozofie: Mikuláš Kusánský – nekonečné univerzum, G. Bruno – panteismus, René Descartes: obrat k subjektu a novověký racionalismus (*Myslím, tedy jsem. Pravdivé je to, co jasně a zřetelně jeví mému rozumu* - univerzální metoda)
- Alternativy k univerzální metodě R. Descarta: Blaise Pascal (*věc srdce*) a J.A. Komenský: pansofie, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*; Alternativy k Descartovu dualismu: Leibniz G.W. (monády), B. Spinoza (*deus sive natura*)

21. Novověká filozofie II

- Gnozeologický obrat, racionalismus a empirismus, apriorní a aposteriorní
- J. Locke: sensualismus (*nic nebylo v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech*); D. Hume: agnosticismus
- Immanuel Kant: řešení sporu racionalismu a empirismu; etika heteronomní a autonomní: kategorický imperativ, etika formální: *Jednej vždy tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy platit jako všeobecný zákon*
- Existencialismus - S. Kierkegaard: interpretace příběhu Abrahama, *víra je paradox života*
- *Voluntarismus* - A. Schopenhauer, F. Nietzsche: vize „nadčlověka, morálka panská a otrocká; *Bůh je mrtev!* Filozofie života; H. Bergson: *Tvořivý vývoj*

22. Filozofie 20. století I

- Pragmatismus: W. James: *pravda je to, co je užitečné*
- Analytická filozofie: *Svět lze pochopit jen skrze jazyk. O čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet.*
- Logický novopozitivismus a analýza přirozeného jazyka (L. Wittgenstein I. a II.)
- R. Carnap – verifikace, K. Popper: falzifikace, otevřený vývoj, kritika totalitarismu
- E. Husserl – fenomenologie, přirozený svět
- M. Heidegger: *Bytí a čas*: otázka po smyslu bytí – význam času, ontologická diference, lidská existence jako „bytí k smrti“ a „vržený rozvrh“, autentická a neautentická existence; **Jan Patočka**

23. Existencialismus: existenciální, teistický a ateistický směr

- Téma absurdity: A. Camus (*bouřím se, tedy jsme; Cizinec, Mýtus o Sisyfovi, Mor*) a G. Marcel („mít“ a „být“)
- Téma svobody: J.P. Sartre (*lidská existence je před podstatou; povídka Zed'*) a K. Jaspers (*ve svobodě zakoušíme transcendenci*)
- Filozofie dialogu: M. Buber (já-ty), E. Lévinas (*Totalita a nekonečno: „stejnost“ a „jinakost“; „tvář“*)
- Křesťanská filozofie - Teilhard de Chardin (věda a víra, evoluce)
- Strukturalismus ve vědě a filozofii, poststrukturalismus
- Postmoderní filozofie: pluralita x monismus, neshoda x konsenzus, diskurz x konkurz
- F. Lyotard: *velké příběhy a velkou jednotu vystřídala pluralita*; P. Feyerabend: *cokoli jde (anything goes)*

24. Křesťanství, judaismus a islám

- Monoteismus, teismus, zjevené náboženství, náboženství knihy, posvátné texty – problém výkladu
- Posvátné texty, vztah k judaismu
- Příběh Ježíše a obsah jeho „učení“ – výzva k obrácení a následování, základní přikázání, bezpodmínečná láska, rovnost, universalismus, vztah k judaismu, tři základní ctnosti, 3 hlavní směry, ekumenismus, symboly, svátky
- Judaismus - interpretace příběhů: stvoření světa – lineární pojetí času – Mesiáš - vztah ke křesťanství, stvoření člověka – „ke svému obrazu“, příběh o pádu – strom poznání, Abraháмова víra, Desatero, kniha Jób...
- Z dějin: rabínský judaismus, diaspora, ghetto, pogromy, antisemitismus, šoa neboli holocaust, sionismus problémy Palestiny a Státu Izrael
- Základní zdroje islámu, Muhammad, posvátné texty
- Obsah učení (5 sloupů islámu), vztah k judaismu a křesťanství
- Problémy: džihád a šári'a; sunnitě a šiitě, vztah Západu a islámských států – vzájemná kritika

25. Hinduismus a buddhismus a filosoficko-náboženské systémy Číny

- Hinduismus: posvátné texty, nauka o brahma a átman, zákon karmy, reinkarnace a osvícení, svět; kosmická všejednota, monismus; srovnání s náboženstvím Západu
- Buddhismus: osobnost zakladatele; učení o čtyřech pravdách, náboženství bez boha?
- Konfucianismus, taoismus